

MÖ V. Yüzyılda Pers-Hellen İlişkileri Bağlamında Hellespontos Bölgesi: Kyzikos Örneği

Arş. Gör. Alican DOĞAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
alicandogan@mu.edu.tr

Öz

MÖ V. yüzyıl Persler ve Hellenler arasında bir dizi savaşıra sahne olmuştur. Perslerin Küçük Asia ve Hellas'ı ele geçirme teşebbüslerine bağlı olarak bu girişimleri engellemek amacıyla Hellespontos, Adalar, Ionia, Karia ve Thrakia civarındaki kentlerin katıldığı MÖ ca 478/77 yılında Atina önderliğinde Delos Birliği kurulmuştur. Bu birlik Perslere karşı yürütülen mücadelenin devamlılığının sağlanması için üye kentlerden yıllık vergi/tributum talep etmiştir. Kentlerin ekonomik güçlerine göre ödedikleri bu vergi miktarları mermer steller (Atina Vergi Listeleri) üzerinde kaydedilmiştir. Bu bağlamda Delos Birliği'ne vergi veren kentlerden biri de Hellespontos bölgesinde bulunan Kyzikos kentidir. Bu çalışmada Atina Vergi Listeleri ışığında Hellespontos bölgesindeki Kyzikos ve çevresindeki yerleşimlerin MÖ V. yüzyılda Persler ve Atina özelinde Delos Birliği ile ilişkileri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kyzikos, Hellespontos, Atina, Delos Birliği, Persler

Hellespontus Region in the Context of Persian-Hellenic Relations in the 5th Century BC: Cyzicus Example

Abstract

The 5th century BC was the scene of a series of wars between the Persians and the Greeks. Delian League under the leadership of Athens was established in ca 478/77 BC, in which the cities around Hellespontus, Islands, Ionia, Caria and Thracia participated in order to prevent the Persian attempts to seize Asia Minor and Hellas. This union demanded an annual tax / *tributum* from member cities to ensure the continuity of the fight against Persians. These taxes paid by the cities according to their economic power were recorded on the marble (Athenian Tribute Lists). In this context, one of the cities that gives tax to the Delian League is the city of Cyzicus in the Hellespontus region. In this study, Cyzicus in the Hellespontus region in the light of the Athenian Tribute Lists

and their surrounding settlements will be evaluated in connection with, specific to the Persian and Athens, the Delian League in the 5th century BC.

Key words: Cyzicus, Hellespontus, Athens, Delian League, Persians

Strabon'un, büyüklük, güzellik, hem barış hem de savaş zamanında yönetiminin mükemmelliğiyle Asia'daki en başta gelen kentlerle yarışır durumda olarak vurguladığı Kyzikos kenti, antik dönemde Propontis'de bir ada olup, kıtaya iki köprüyle bağlanmakta ve kentin bir kısmı düzlükte diğer kısmı ise "Arkton Oros" (Ayılar Dağı) denen dağın yakınında bulunmaktaydı¹. Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi'ni kontrol eden stratejik bir mevkiye bulunan kentin erken dönem tarihi hakkında bilgilerimiz sınırlı olsa da MÖ 546'da Lydia Krallığı'nın Pers saldırıları sonucunda tarih sahnesine karışması sonucu Batı Anadolu'daki diğer kent devletleri gibi Kyzikos da Pers istilasına açık hale gelmişti.

Herodotos'un, Perslerin Batı Anadolu ve çevresindeki icraatlarını anlatırken Pers kralı Dareios'un İskit seferine (MÖ 513) katılanlar arasında Hellespontos *tyran*larından (= tyrannos [τύραννος]) Kyzikos'un yöneticisi Aristagoras'ın adını zikretmesi Kyzikosluların da İskit seferine katılmış olabileceklerini, yine bu tarihlerde Dareios'un komutanı Megabazos'un Hellespontos civarındaki bölgelere boyun eğdirdiğini bildirmesi MÖ VI. yüzyılın sonlarında Hellespontos bölgesinin Pers karşıtı faaliyetler içerisinde

---

¹ Kyzikosluların bu adasında sık ormanlarla kaplı Artake adında bir dağ vardır. Bu dağın önünde aynı ismi taşıyan bir adacık bulunur ve onun da yakınında, kıyı yoluyla Kyzikos'tan Priapos'a giderken önünden geçilen, Melanos adında bir burun vardır. Strab. XII. 8. 11 c 575-576; Skylaks (94), Kyzikos'tan "küstak üzerinde kıştağı kapatan Kyzikos ve kıştağın içindeki Artake kenti" - Κύζικος ἐν τῷ ἰσθμῷ ἐμφράττουσα τὸν ἰσθμὸν, καὶ ἐντὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἀρτάκη- şeklinde bahseder. Krş. Apoll. Rhod. *argon*. I. 936; Kent günümüzde Balıkesir İli, Erdek ilçesi sınırları içinde, antik dönemde Arktonnesos (Ayı Adası) ya da Arkton Oros (Ayılar Dağı) olarak anılan Kapıdağı Yarımadası'nın anakara ile birleştiği kıştağın güney ucuna yakın kısımda yer alır. Antik kentin kuzeyinde Dindymos (Ayı Dağı), Hamamlı ve Belkıs (Yeniköy) köyleri, batısında Çeltikçi köyü, güneyinde Marmara Denizi, doğusunda Aşağıyapıcı köyü ve Bandırma Körfezi yer almaktadır. Koçhan 2011: 11; Kyzikos coğrafyası ve bu bölgede yaşayan halklar için ayrıca bkz. Strab. XII. 4. 4 c 564; XII. 8. 10 c 575; XIII. 1. 4-5 c 583; XIII. 1. 8-9 c 586; XIII. 1. 10 c 587; XIII. 1. 11 c 587; XIII. 1. 12 c 587; Artake ve Kyzikos'un Miletoslular tarafından kolonize edildiğine dair bkz. Strab. XIV. 1. 6 c 635; Bölgede Aiollerin kolonizasyonu için bkz. Strab. XIII. 1. 3 c 582; Mansel 2011: 168.

olduğunu fakat bunda başarılı olamayıp Pers egemenliğini tanımaya zorlandıklarını göstermektedir².

Pers kralının İskit seferi sonucunda boğazların, batı ve kuzey Karadeniz kıyıları ile Thrakia'nın Pers kontrolüne geçmesi bu bölgelerde olumsuz bir hava yaratmış ve akabinde Batı Anadolu kentlerinin Perslere karşı ortak hareket ettiği İonia Ayaklanması (MÖ 499-494) patlak vermiştir³. İsyanı destek verenler arasında Kyzikosluların da olup olmadığı konusu belirsizdir. Fakat Pers generali Daurises'in Hellespontos üzerine bir sefer yapması ve buradaki kentleri ele geçirmesi bu bölgeden de İonia Ayaklanması'na destek verildiğini gösterir niteliktedir (Hdt. V. 116-117). Bununla ilgili olarak Herodotos, Lade Deniz Savaşı⁴ (MÖ 495-494) ile İonialıları yenen Perslerin Miletos'u ele geçirdikten sonra, bir süre Miletos yakınlarında kışladıklarını, anakaraya yakın olan Khios, Lesbos ve Tenedos adalarını ele geçirdiklerini ardından da İonia'dan ayrılarak Hellespontos bölgesine, Kyzikos ve civarına yöneldiklerini şu şekilde anlatmaktadır:

“İonia'dan ayrılan donanma, Hellespontos'un batı kıyısını da baştan başa egemenliği altına aldı. Doğu kıyılarını, sırf Perslerden kurulu kolordular, zaten daha önce anakaradaki bir savaşla ele geçirmişlerdi. Hellespontos'un Avrupa kıyılarında Khersonesos –ki pek çok oturma yerini kapsıyordu- Perinthos gibi Thrak kaleleri ile Selymbria ve Byzantion bulunuyordu. Byzantion ve karşısındaki Khalkedonlular, Phoenikia gemilerinin bile gelmesini beklememişlerdi; ülkelerini bırakıp çıkmışlar, Karadeniz'e girerek orada Mesambria kentini kurmuşlardı. Phoenikialılar bu dediğim ülkeleri ateşe vermişler, taş üstünde taş

---

² Donanma, İonia, Aiolia ve Hellespontos kıyıları denizcilerinin yönetimi altındaydı. Hdt. IV. 89; 138; 144. Pers generali Megabazos'un başında olduğu ordu Hellespontos ulusları arasından ilk önce Perinthoslulara baş eğdi. Hdt. V. 1; Anlatılar Propontis civarının erken MÖ VII. yüzyılda kolonize edilmeye başladığını göstermektedir. Cook 1946: 71-77; Kyzikos sikkelerinin Küçük Asia'daki Hellen kentleri tarafından basılan sikkeler arasında özel bir yeri vardı. Kyzikos'un erken dönem sikkeleri için bkz. Frolova *et al.* 2007: 6-21.

³ İonia Ayaklanması için bkz. Hdt. V. 5; 31; 33; 35-37;100-101; Miletos'un Perslerin eline geçmesine dair bkz. Hdt. VI. 6; 8-9; 19-20; Ehrenberg 1973: 123-124; İsyan hemen hemen altı yıl sürmüştür. Bu kadar uzun sürmesinin nedeni Perslerin isyanı bastırmakta yavaş davranmalarıdır. Sonunda bölgede barış tekrar sağlanmıştır. Belki Dareios yerel liderlere karşı uyguladığı sert politikasını yumuşatarak onları tekrar kendine bağlamaya çalışmıştır. Çünkü Persler için kuzeybatı topraklarında güvenliğin sağlanması Persia'ya doğrudan gelebilecek saldırıların önlenmesi demektir.

⁴ Lade Deniz Savaşı için bkz. Hdt. VI. 18-19.

bırakmamışlar, arkasından Prokonnesos ve Artake'ye sapsınlar, buraları da yaktıktan sonra, ilk seferinde dokunmadıkları illeri yağma etmek üzere yeniden Khersonesos'a dönmüşlerdi. Yalnız Kyzikos'a dokunmamışlardır, çünkü bunlar Fenikialılar gelmeden önce Daskyleion valisi Megabazos oğlu Oibares ile anlaşarak, kralın egemenliği altına girmeyi kabul etmişlerdi. Kardias ili dışında bütün Khersonesos, böylece Fenikialıların eline geçmiş oluyordu.” (Hdt. VI. 33)

Bu anlatıya göre Hellespontos ve civarının Perslere itaat etmediği ve Fenikialılardan oluşan Pers donanmasının Hellespontos'un batı kıyılarını ele geçirip, buradaki Byzantion ve Khalkedon gibi kentleri ateşe vererek onları adeta cezalandırdıkları anlaşılmaktadır. Ardından da yine bu donanmanın Khersonesos'a geri dönerek buradaki kentleri itaate zorladığı görülmektedir. Bu noktada, Kyzikos da daha önce Pers egemenliğini tanımamasına bağlı olarak, belki de Perslerin bölgedeki giderek artan saldırılarından çekiniyordu, yerle bir edilmekten kurtulmuştu. Nitekim erken dönemlerde Kyzikos'da Pers nüfuzunun ne kadar etkili olup olmadığı bilinmese de bu sefer sırasında ve öncesinde görüldüğü gibi Hellespontos'un doğu kıyılarının zaten Perslerin kontrolünde olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Kyzikosluların bölgedeki Pers yöneticileri ile sürekli iletişim halinde oldukları söylenebilir.

Neticede İonia Ayaklanması bastırıldıktan sonra Persler, bu isyana destek veren ve kışkırtan Atina ve diğer Hellen kentlerini cezalandırmak için acele etmemişlerdir. İonia'da idari anlamda birtakım düzenlemeler yapıp bir süre ortamın yatışmasını beklemişlerdir. Bu sırada (MÖ 492) Hellas'a yapılacak sefer için Dareios'un damadı olan Gobryas oğlu Mardonios'un önemli bir donanma ve kara ordusuyla Hellespontos'a geldiği görülmektedir. O, Hellas'a yapacağı sefer için Hellespontos bölgesinden de gemi ve asker toplayarak Atina'ya karşı yürümek üzere yola çıkmıştır (Hdt. VI. 42-43). Aynı şekilde Mardonios'dan sonra MÖ 490 civarında İonia kıyılarına gelen Pers komutanları Datis ve Artaphrenes'in de Hellas'a yapacakları sefer için Hellespontos'u adeta bir hareket merkezi gibi kullandıkları bilinmektedir⁵. Anlaşılan o ki Mardonios'un ve diğer Pers generallerinin bölgeye geldiği sırada Hellespontos

---

⁵ Mardonios'un seferinin başarısız olmasına ve yerine atanan Datis ve Artaphrenes'in seferi için bkz. Hdt. VI. 44-45; 94; Perslerin Küçük Asya'yı ele geçirmeleri bölgedeki kentler için tamamen yıkıcı olmamıştır. Aksine Batı ve güneybatı Anadolu'daki Hellen kentleri bir taraftan Anadolu'nun iç kesimleri ile diğer taraftan Ege bölgesi ve Balkan yarımadasıyla ticaretle bulunmuşlar, bu yüzden büyük maddi refaha kavuşmuşlardır. Persler bu kentlere sikke basma hakkı bile vermiştir. Hatta Kyzikos bu tarihlerde altın sikke bile basmıştır. Mansel 2011: 259.

ve civarı Pers denetimi altında bulunmaktadır. Kyzikos, Perslerin Batı'ya açılan bir kapısı konumundaydı⁶.

Görüldüğü üzere Pers hakimiyet sahası için bir tehdit olarak görülen Atina ve diğer Hellen kentlerinin biran önce cezalandırılması, İonia ve Hellespontos civarında ortaya çıkabilecek olası bir isyanın önlenmesi açısından elzemdi. Bu noktada Hellas'ın topraklarına katmayı kafasına koyan Pers kralı I. Kserkses (MÖ 485 - 465), onlara doğrudan saldırmak yerine öncelikle diplomasi yolunu deneyerek MÖ 481 yılında elçilerini bölgeye göndermiş ve Hellen kentlerinden teslim olmalarını istemişti (Hdt. VII. 32). Lakin onun bu isteğini reddeden Hellen kentleri ise Pers tehditine karşı birtakım tedbirler alma yoluna giderek, güçlü bir donanmaya sahip olan Atina ile Hellas'ın en büyük kara gücüne sahip olan Sparta önderliğinde bir "Hellen Birliği" kurma girişiminde bulunmuşlardır⁷.

Diğer yandan Kserkses'in Hellas'a yapacağı seferde de Hellespontos'un Asia'dan Avrupa'ya geçiş için kullanılan bir nokta olduğu görülmektedir. Öyle ki Kserkses, Hellespontos'taki Abydos'a doğru yola çıktığı sırada burada karşıya geçmeyi sağlayacak köprüler inşa edilmekteydi ve Kserkses'in tüm ordu ve donanması burada toplanmaktaydı⁸. Herodotos (VII. 95) kraldan, köprüleri kurmak üzere kendi ülkelerinde kalmaları buyruğunu almış olan Abydoslular dışında diğer Hellespontosluların sefer için gemi donattığını bildirmektedir. Dolayısıyla Kserkses'in MÖ 480-479'daki Hellas seferine Kyzikosluların da asker ve gemi vermek suretiyle katılmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Onların bölgedeki hakim güçlerle kurdukları müttefiklik ve bağlantılar Hellespontos bölgesindeki statülerini korumalarına yardımcı olmuş olabilir.

Neticede Pers ve Hellen donanmaları MÖ 480 yılında Salamis Koyu'nda karşı karşıya gelmiştir. Yapılan deniz savaşından zaferle çıkan

---

⁶ Batı dünyasının lüks üretimine meraklı oldukları düşünülen Persler, muhtemelen batıdan ithal edilen ürünlere Kyzikos'un pazarlamacılığı ile ulaşıyorlardı. Bakır 2003: 11.

⁷ Hdt. VII. 145; Ehrenberg 1973: 151. Bu birliğe başvurulması halinde diğer birlik üyelerinden ordu göndermelerini ve yardım etmelerini talep etme yetkisi bulunmaktaydı. Aralarındaki anlaşmazlıkları bitirmeleri ve Pers tehlikesine karşı ortak hareket kararı almalarından dolayı onları "müttefikler" olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. Yapılan görüşmelere Hellen kentlerinin hepsinin temsilci yollamadığını söylemek yanlış olmasa gerektir. Aralarında husumet bulunan kentler düşünüldüğünde Pers tehlikesi karşısında bile birlik oluşturup harekete geçmeleri uzun zaman almıştır. Holland 2005: 226.

⁸ Hdt. VII. 33-36;40;44-45; Pers ordusunun Avrupa'ya geçişi için bkz. Hdt. VII. 54-58; Aiskh. Pers. 68-73.

Hellenler olmuştur. Fakat Salamis Deniz Savaşı⁹'nın kazanılması Pers tehditinin sonlandığı anlamına gelmemiştir. Çünkü Pers generali Mardonios, Hellas'daki seferlerini devam ettirmiştir. Diğer yandan Pers saldırıları karşısında direnen Atina ve müttefikleri, MÖ 479'daki Mykale Savaşı ile Perslere son bir yenilgi tattırınca Hellas'ın "Pers Satraplığı" haline getirilmesi fikri tarihe karışmıştır. Asia halklarına boyun eğdirenler karşısında alınan bu zaferler aslında Hellen dünyasının yeni bir siyasi oluşum ve coğrafi birleşimini yani Delos Birliği'ni beraberinde getirecek olan zincirlerin ilk halkalarını oluşturmuştur. Kısa bir süre sonra da Perslerin Hellas'ta yaptıkları yıkımın öcünü almak ve Pers egemenliğindeki Hellen kentlerini özgürlüklerine kavuşturmak için MÖ ca 478/477 yılında Perslere karşı tek vücut olmalarını sağlayan, kendi önderliklerindeki bir deniz birliğinin, Delos Birliği, temellerini atmışlardır (Arslan 2011: 9). Küçük Asia'daki Hellen kentlerinin Eski Doğu ve Eski Batı arasındaki konumunu ortaya koyan bu birlik, Atina'nın bölgesel bir güç haline gelmesinde önemli bir paya sahipti (Boyana 2006: 20).

Mykale yenilgisi Küçük Asia'da Pers yönetiminden rahatsız olan kentler için tetikleyici bir rol üstlenmiş, birçok kent Pers karşıtı faaliyetler içine girmiştir. Bu sırada Hellenler, Hellas'a sempati duyan Küçük Asia'daki kentlerin birliğe alınıp alınmaması konusunu tartışmışlardır. Bunun sonucunda Samos, Khios ve Lesbos ile Hellenlerin safında savaşanların birliğe alınmaları kabul edilmiştir¹⁰. Hellespontos ve civarından bu birliğe katılımın olup olmadığı belirsizdir. Zira Hellespontos bölgesinin Perslerin Hellas'a yaptığı seferde bir üs görevi gördüğü düşünüldüğünde hala Perslerin burayı kontrol altında tutmaları ihtimaline bağlı olarak Delos Birliği'ne Hellespontos'tan herhangi bir katılımın sağlanmamış olabileceği de söylenebilir. Fakat Mykale savaşı sonrasında Atinalıların Ionia ve Hellespontos'tan kendilerine katılan müttefiklerle (Thuk. I. 89) Khersonesos'a sefer düzenlemeleri, Abydos'dan kalkıp Khersonesos'u geçerek Sestos'u ablukaya almaları Hellespontos ve civarında Pers garnizonlarının olduğunu da göstermektedir¹¹. Yani Persler teoride Batı Anadolu'daki topraklardan çekilmiş gibi görünseler de pratikte bu bölgelerden elde edilen gelirlerinden vazgeçmeyerek mümkün oldukça vergi toplamaya devam etmişlerdir (Demir-Doğan 2014: 298). Dolayısıyla Mykale savaşı sonrası

⁹ Salamis Deniz Savaşı için bzk. Hdt. VIII. 57; 63; 72; 75-76; 83; Diod. XI. 16. 1; XI. 18. 6; Aiskh. *Pers.* 300-330; 384.

¹⁰ Hdt. IX. 106; Mykale zaferinden sonra İonialıların ve diğer adalıların birliğe alınması yeni bir organizasyonun belirtileridir. Boyana 2007: 12; Eddy 1973: 242.

¹¹ Bölgede Pers etkisinin devamı ve Pers garnizonlarının bulunduğu dair Hdt. IX. 114-121.

dönemde Hellespontos ve civarındaki yerleşimlerden bazıları Atinalıları desteklerken bazıları da Perslerin yanında yer almışlardır.

Persler, Hellas'da kara ve denizde bir takım yenilgiler olarak Küçük Asia'ya dönmek zorunda kalsalar da bu onların amaçlarından vazgeçtikleri anlamına gelmemiştir¹². Hellenlerden bir süre uzak kalarak kendilerini toparlamak ve yeniden savaş hazırlıkları yapmak için zamana ihtiyaç duymuş olmalıydılar. Halbuki bu süre zarfında Hellenler Perslerin yeniden güçlenmesini engellemek ve bu itibarla da Batı Anadolu kıyılarını ele geçirerek Persleri Küçük Asia'dan atmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Her şeyden önce tüm bunları yerine getirmek için Perslerle savaşta öncülük görevini yerine getirecek, Hellenlerin çıkarlarını koruyacak bir güce ihtiyaç duymuşlardır. Bu öncülük görevini de ilk başlarda Sparta üstlenmiştir. Delos Birliği'nin komutasını ele alan Sparta kralı Pausanias MÖ 478'de Kıbrıs ve Byzantion'a sefer düzenleyerek buradaki kentleri birliğe almıştır¹³. Onun Kıbrıs Seferi sonrasında Byzantion'u zaptetmesi ve burada bir *tyran* gibi davranması müttefiklerin arasını açmıştır. Bu nedenle müttefikler insiyatifi ele alarak birliğin liderliğini Atina'ya vermişlerdir (Thuk. I. 95; 128-131; Aristot. *pol.* 23. 4). Pausanias'ın Byzantion'daki tutumu ve şiddetli yönetimi nedeniyle Ionia, Hellespontos, adalar ve Hellas'taki birçok Hellen kentle yakınlaşan Atinalılar onlarla bağlaşıklı hale gelmiştir (Arslan 2011: 9). Bu birliğe Sparta ve müttefikleri girmemişlerdir. Ege Adaları, Hellespontos, Thrakia ve Karia'nın kuzeyinden başlamak suretiyle Anadolu'nun batı kıyılarındaki üç yüz kadar kent devletini kapsayan bu birlik, Hellenlerin siyasal alanda meydana getirdikleri büyük bir birlik idi (Mansel 2011: 299; Boyana 2006: 26).

Delos Birliği Atinalı Kimon önderliğinde MÖ 470'li yıllarda Perslerden geri kalanları yok etmek ve Hellenlerin durumunu güçlendirmek için Thrakia, Küçük Asia ve Ege'ye seferler düzenlemiştir (Plut. *Kim.* 12). Birlik donanması ilk önce Thrakia kıyılarını Perslerden temizlemiş, Maroneia ve Abdera gibi kentlerin birliğe alınmasını sağlayarak Hellespontos'un batısındaki Pers kalesi Eion bir kuşatma ile ele geçirilmiştir (Hdt. VII. 107; Plut. *Kim.* 7). Ardından

---

¹² MÖ 479 yılındaki Plataia ve Mykale muharebelerinde bozguna uğrayarak Hellas, Çanakkale Boğazı ve Küçük Asia sahillerindeki birçok kentini kontrolünü kaybeden Persler hemen toparlanarak Hellas'a karşı yeni sefer hazırlıklarına girişmiş; Pamphylia'da yeni bir donanına ve ordu oluşturmaya başlamışlardı. Arslan 2011: 9.

¹³ Thuk. I. 94. 2; Diod. II. 44. 2-3; Paus. III. 4. 9; Gerçekte Atina ve Sparta arasında devam etmekte olan Hellas'ın liderliğini ele geçirme mücadelesi belirtilerinin Byzantion'da kritik bir noktaya ulaştığı bundan sonra Hellen ittifakı liderliğinin Atinalılara geçtiği bildirilmektedir. Pausanias'ın Byzantion'u zaptı ve Pers kralı Kserkses'e mektubu için bkz. Demir 2009: 59-63.

Kırım'dan Atina'ya ithal edilen hububat için stratejik bir mevki olan boğazlara sefer yapılarak Byzantion ve diğer kentler ele geçirilmek suretiyle birliğe dahil edilmiştir (Plut. *Kim.* 9).

Atina ve müttefik kuvvetler, Pers kralı Kserkses'in öldürülmesini fırsat bilip ayaklanan Mısırlıların yardım talebi üzerine onlara destek vermiş fakat Memphis'de Pers güçleri ile girdikleri mücadelede yenilerek geri çekilmek zorunda kalmışlardır¹⁴. Dahası Perslerin dikkatini üzerine çekmiş olan Atina ve müttefikleri için tehlike çanları çalmaya başlamış bu durum da Perslerin tekrar bir cezalandırma seferine çıkabileceği düşüncesini gündeme getirince birliğin Delos'daki hazinesi MÖ 454'te Atina'ya taşınmıştır¹⁵.

MÖ 454'ten itibaren Atina özelinde, Hellas ve Hellespontos kentleri arasındaki finansal ve siyasi ilişkilerin niteliğini ortaya koymaya yardımcı olan Atina Vergi Listeleri karşımıza çıkmaktadır. Bu listelerde, Delos Birliği'ne üye olan kentlerin ödedikleri vergi (= *phoros* [φόρος]) miktarları Athena Tapınağı'na adakta buldukları şekliyle 1/60 olarak kaydedilmiştir. MÖ 454 yılından 410 yılı civarına kadar tutulan listeler Atina'nın Akdeniz, Karadeniz ve Ege kıyılarındaki kentler üzerindeki nüfuzunun bir göstergesidir. Bu listelerden bazıları Atina'nın Hellespontos'da kontrol altında tuttuğu ve zaman zaman vergi alabildiği kentleri de kapsamaktadır. Buna göre MÖ 454 yılına ait listeye bakıldığında Hellespontos bölgesinden on üç tane yerleşimin adı karşımıza çıkmaktadır. Bu kentler arasında Abydos, Artake, Astakos, Berytis, Daskyleion, Didymoteikhitai, Kebrene, Kios, Lamponia, Mysoi, Neandria, Parion, Kherronesos bulunmaktadır. Kyzikos'un adı henüz listelerde yer almamaktadır¹⁶. Yani Kyzikos'un MÖ 454/53 yılı itibarıyla Delos Birliği'nin ilk üyeleri arasında yer almadığı söylenebilir. Öte yandan Kyzikos'un hemen yakınındaki Artake'nin birliğe ödeme yapmış olmasına rağmen Kyzikos'un listelerde yer almaması düşündürücüdür. Belki de bu tarihlerde Kyzikos hala Pers kontrolünde bulunmaktaydı. MÖ 454 yılı listelerinde adı geçen kentlerin konumları dikkate alındığında Delos Birliği'ne ilk katılımların iç kesimdekilere nazaran kontrolü daha kolay olan kıyı yerleşimlerinden olduğu fark

¹⁴ Thuk. I.104;109-110; Hdt. III.12; Bazı tarihçiler Atina'nın savaş bittikten sonra yardıma geldiğini ifade etmektedirler. Bkz. Montagu 2000: 59.

¹⁵ MÖ 454'teki bu yenilgi Hellen donanmasının güçsüz olduğunu göstermiştir. Eddy 1973: 243.

¹⁶ Listelere bakıldığında MÖ 454/3 yılı itibarıyla Hellespontos vergi bölgesinden 13 kadar kent Delos Birliği'ne ödeme yapmış görünmektedir. Bu kentler Abydos (I, 216), Artake (I, 236), Astakos (I, 238), Berytis (I, 246), Daskyleion (I, 258), Didymoteikhitai (I, 262), Kebrene (I, 304), Kios (I, 308), Lamponia (I, 326), Mysoi (I, 350), Neandria (I, 352), Parion (I, 368), Kherronesos (I, 440)'dur. Vergi kayıtları için bkz. Meritt *et al.* 1939: 216-441.

edilmektedir. Diğer yandan yukarıda bahsedilen Mısır yenilgisi sonrasında hazinenin Atina'ya taşınması ve buna bağlı olarak Delos Birliği mütteliklerinin Pers tehditi karşısında savunmasız bırakılması MÖ 454/53 yılında Hellepontos'dan da birliğe katılımın sınırlı kalmasına neden olmuş olabilir (Demir 2004: 69; Meiggs 1972: 118).

MÖ 453/52 yılına ait listede bir önceki yıl listelerde adı geçen Astakos, Didymoteikhitai, Parion ve Kherronesos hariç diğer kentlerin hepsi listelerden çıkmıştır. Buna rağmen yüksek bir miktarla Lampsakos (1200 drakhmai) Delos Birliği'ne yeni katılmış görünmektedir. Bu yıl ödeme yapan diğer kentler Astakos (150 drakhmai), Didymoteikhitai (16 drakhmai 4 oboloi), Parion (100 drakhmai), Kherronesos (1800 drakhmai)'dur (Meritt *et al.* 1939: 216-441). Kyzikos yine listelerde yer almamaktadır. Kherronesos'un ise yüksek bir miktarla kaydedilmesi dikkat çekicidir. Bu noktada Herodotos'un (VI. 33) yukarıda aktardığı gibi Kherronesos adı altında birden çok yerleşim yeri kaydedilmiş olabilir. Kentlerin listelerden çıkma konusu da Atinalıların bu sırada Sikyon'a sefer düzenlemesi ile ilgili olabilir. Çünkü Atinalılar bu sefer sırasında Peloponnesos çevresine yelken açarak Spartalılarla savaşmak ve Sikyon'u ele geçirmekle (Thuk. I. 108; Diod. II. 88) uğraştıkları için tüm bunlar Atina'nın Hellepontos'dan vergi toplama işini sekteye uğratmış olabilir.

Öte yandan Atina'nın MÖ 452 yılı civarında Mısır yenilgisinin yarattığı otorite boşluğunu doldurma yoluna gittiği ve Delos Birliği'nden ayrılanları tekrar birliğe dahil ettiği anlaşılmaktadır. MÖ 452/51 yılına ait listelerde de ödeme yapanların sayısındaki ciddi miktarda artış bu görüşü desteklemektedir. Önceki yıl ödeme yapanların sayısı beş iken bu sayı birden yirmiye yükselmiştir. MÖ 454/53 yılında ödeme yapan ve bir sonraki yıl listelerden çıkan Artake, Berytis ve iç kısımdaki Neandreia MÖ 452/51'de tekrar birliğe dahil edilmiştir. Yine düzenli ödeme yapan Didymoteikhitai ve Parion bu yılki listede yer almazken, Kyzikos gibi Azeia, Alopekonesos, Byzantion, Gentinos, Paisos, Perinthos, Perkote, Priapos, Prokonesos, Skepsis, Tenedos, Tyrodiza ve Khalkedon birliğe yeni katılmıştır. Dolayısıyla Kyzikos'un Delos Birliği'ne en erken MÖ 452/51 yılında üye olduğu söylenebilir. Fakat Kyzikos'un birliğe ne kadar ödeme yaptığı bilinmemektedir. Bu yıl en yüksek ödemeleri bölgenin en önemli ve zengin kentlerinden biri olan Byzantion (1500 drakhmai), Kherronesos (1800 drakhmai), Khalkedon (750 drakhmai 1 oboloi), Perinthos (1000 drakhmai); en düşük ödemeleri ise Azeia (6 drakhmai 4 oboloi), Gentinos

(8 drakhmai 2 oboloi), Priapos (8 drakhmai 2 oboloi) yapmıştır¹⁷. Neticede savaş giderlerinin sağlanması noktasında kentlerden para ve asker toplanması önemliydi. Bunu yapmak için de listelerden de anlaşılacağı üzere Hellespontos kıyılarına yelken açmışlardı.

MÖ 451/50 yılına ait liste incelendiğinde ödeme yapanların sayısında neredeyse yarı yarıya düşme olduğu görülmektedir. Önceki yıllarda ödeme yapan Kyzikos, Artake, Byzantion, Gentinos, Daunioteikhitai, Daskyleion, Perinthos, Priapos, Prokonnesos, Skepsis, Tenedos, Tyrodiza, Khalkedon ve baştan itibaren düzenli olarak vergi veren Kherronesos listelerden çıkmış; Dardanos, Palaiperkote, Selymbria gibi birliğe yeni yerler dahil edilmiştir. En yüksek ödemeyi Lampsakos (1200 drakhmai) ve Selymbria (600 drakhmai), en düşük ödemeyi Azeia (6 drakhmai 6 oboloi) ve birliğe yeni katılmış olan Palaiperkote (8 drakhmai 2 oboloi) yapmıştır¹⁸. Ödeme yapanların sayısındaki düşme Atinalı Kimon'un MÖ 451'de Kıbrıs'a düzenlediği sefer sonucunda ölmesi ile bağlantılı olmalıdır (Thuk. I. 112; Plut. *Kim.* 18-19). Bu noktada Kimon'un ölmesi vergi toplama işini geciktirmiş ya da kentlerin Delos Birliği'nden ayrılmalarına neden olmuş olabilirdi. Lakin bu durum uzun sürmemiş bir sonraki sene, MÖ 450/49, daha önce ödeme yapmayanların hemen hemen hepsi Delos Birliği müttefiki olarak vergilerini vermişlerdir.

Thukydides (II. 13) Delos Birliği'ne üye kentlerden elde edilen gelirlerin ve bölgedeki hakimiyetin devamlılığının sağlanması için müttefiklerin olabildiğince kontrol altında tutulmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu itibarla MÖ 450/49 yılına ait listede yukarıda belirtildiği gibi Hellespontos vergi bölgesinden ödeme yapanların sayısı artarak yirmiye yükselmiş ve olabildiğince denetim altında tutulmaya çalışılmışlardır. Anlaşıldığı üzere Atina yavaş yavaş Hellespontos bölgesini kontrol altına almaya ve müttefiklerinin sayısını artırmaya başlamıştır. Kyzikos'un da bu tarihlerde Atina etki alanı içinde olduğu görülmekte fakat birliğe ne kadar ödemede yaptığı yine bilinmemektedir. Önceki yıllarda listelerde yer alan kentlerin hemen hemen birçoğu listelerde tekrar karşımıza çıkmakla birlikte bazı kentlerin vergi

¹⁷ Buna göre MÖ 452/51 yılına ait listede: Azeia (I, 216), Alopekonesos (I, 226), Artake (I, 236), Berytis (I, 246), Byzantion (I, 250), Gentinos (I, 254), Daskyleion (I, 258), Daunioteikhitai (I, 260), Kyzikos (I, 320), Neandreia (I, 352), Paisos (I, 364), Perinthos (I, 374), Perkote (I, 374), Priapos (I, 388), Prokonnesos (I, 388), Skepsis (I, 408), Tenedos (I, 420), Tyrodiza (I, 428), Khalkedon (I, 438), Kherronesos (I, 440)'dur. Meritt *et al.* 1939: 216-441.

¹⁸ MÖ 451/50 yılında ödeme yapan kentler: Abydos (I, 216), Azeia (I, 216), Dardanos (I, 258), Lamponia (I, 326), Lampsakos (I, 326), Neandreia (I, 352), Paisos (I, 364), Palaiperkote (I, 366), Perkote (I, 374), Selymbria (I, 400)'dır. Meritt *et al.* 1939: 216-441.

miktarlarında düşüş yaşandığı bazılarının ise ödedikleri miktarın değişmediği anlaşılmaktadır. Buna göre önceleri 1800 drakhmai ödeyen Kherronesos'un ödemesi 1384 drakhmai'ye, Khalkedon'un 750 drakhmai'den 300 drakhmai'ye, Tenedos'un 450 drakhmai'den 288 drakhmai'ye düşmüştür. Buna karşın Artake, Berytis, Byzantion, Gentinos, Daskyleion, Lampsakos, Neadreia ve Selymbria'nın ödediği miktarlarda bir değişiklik olmamıştır. Bu kentler arasından birliğe en az katkıda bulunanı Gentinos (8 drakhmai 2 oboloi) en fazla katkıda bulunanı ise Byzantion (1500 drakhmai) olmuştur. Dolayısıyla Byzantion'un gelir düzeyinin Hellespontos'daki diğer kentlere nazaran oldukça yüksek, Gentinos'un da düşük olduğu söylenebilir¹⁹. Toplanan tüm vergiler savaş giderlerinin karşılanması ve Perslere karşı mücadelenin sürdürülmesi noktasında hayati önem taşımaktaydı. Çünkü kara ve deniz seferlerinin giderleri müttefiklerden alınan vergilerle karşılanıyordu.

Atina ve Persler arasında MÖ 449'da yapılan Kallias Barışı ile Persler, Küçük Asia'daki çıkarlarından kısmen vazgeçmek zorunda kalmışlardır²⁰. Atina artık doğrudan doğruya Perslerle karşı karşıya gelmemiştir. Bu da Delos Birliği'nin tamamen Atina kontrolüne girme sürecini hızlandırmıştır. Kallias Barışı'nın oluşturduğu hava MÖ 449/48 yılına ait vergi listelerine de yansımıştır. Çünkü listelerde hiçbir kentin adına rastlanılmamaktadır. Belki de Kallias Barış Antlaşması, Pers tehditi geçtiğinden kentleri birliğe ödeme yapma konusunda tereddüte itmiş, Atina'nın diğer vergi bölgelerinde olduğu gibi Hellespontos'dan da vergi toplamasını bir müddet geciktirmiş olabilir²¹.

MÖ 449'dan 440 yılına kadar olan süreç diğer vergi bölgelerinde olduğu gibi Hellespontos üzerinde de Delos Birliği'nin kontrolünün arttığı dönemdir. Perslerle savaş sona ermesine rağmen müttefiklerin Delos Birliği'ne karşı yükümlülükleri devam etmiştir. Söz konusu yıllar arasında Hellespontos bölgesinden yaklaşık olarak otuz dört kent düzenli ya da belli aralıklarla birliğe ödemede bulunmuştur. Atina'nın toplanan vergileri kendi gelişimi için kullanması onun diğer müttefikler arasında sivrilmesine katkı sağlamıştır. Yine

¹⁹ MÖ 450/49 yılında ödeme yapan kentler: Abydos (I, 216), Alopeknesos (I, 226), Artake (I, 236), Astakos (I, 238), Berytis (I, 246), Byzantion (I, 250), Gentinos (I, 254), Dardanos (I, 258), Daskyleion (I, 258), Kebrene (I, 304), Kyzikos (I, 320), Lampsakos (I, 326), Neandrea (I, 352), Perinthos (I, 374), Prokonnesos (I, 388), Selymbria (I, 400), Sigeion (I, 402), Tenedos (I, 420), Khalkedon (I, 438), Kherronesos (I, 440)'dur. Meritt *et al.* 1939: 216-441.

²⁰ Persler kuzeyde İstanbul Boğazı, güneyde ise Lykia'nın doğu kıyılarından öteye geçemeyecek ve Küçük Asia'daki Hellen kentlerinin yönetimine karışmayacaklardı. Kallias Antlaşmasına dair bkz. Diod. XII. 4; Hdt. VII. 151. Kallias Barışı'nın gerçekten yapıp yapılmadığı konusunda tartışmalar vardır. Eddy 1973: 245.

²¹ MÖ 449/48 yılındaki ödeme hakkındaki tartışmaya dair bkz. Wade-Gery 1945: 212-215.

onlar bu dönemde birliğe dahil olmayan kentler üzerine seferler yaparak Pers kontrolündeki bölgeleri ele geçirmeye çalışmış böylece savaş giderleri için gereken para ve askeri temin etme imkanı bulmuşlardır. Bundan sonra Atina ve Persler eskisi gibi doğrudan çatışmaya girmeyeceklerdir. Küçük çaplı çatışmalar, sınır ihlalleri, kentlerin yağmalanması ve saldırıya uğranılabileceği düşüncesi her iki tarafı da daima tetikte olmaya itmiştir (Eddy 1973: 241).

Perslerin Kallias Barışı gereği istila ettiği yerlerden çekilmesine bağlı olarak Atinalılar vergi toplama işini tekrar başlatmışlardır. Vergi ödemeye zorlanan kentler arasında daha önce Perslerin elinde olan ve şimdi Delos Birliği kontrolüne geçmiş olan Hellespontos kentleri de yer almıştır. MÖ 448/47 yılında Delos Birliği'ne Hellespontos bölgesinden ödeme yapanlar bu bağlamda değerlendirildiğinde vergi veren kent sayısı yirmi civarındadır. Belli aralıklarla da olsa Abydos, Berytis, Byzantion, Gentinos, Dardanos, Lampsakos, Selymbria, Tenedos ve Khalkedon vergilerini ödeyerek Atina'nın birer sadık müttelikleri olarak görevlerini yerine getirmektedirler. Fakat Kyzikos ödemesini yapmamış görünmemektedir. Bunun sebebi Daskyleion satrabının Priapos'un doğusundaki kıyı bölgelerine düzenlediği akınlar olabilirdi (Eddy 1973: 246). Bu yıl Hellespontos bölgesinden Delos Birliği'ne yeni bir katılım olmuştur. O da 5 drakhmai ile kaydedilmiş olan Harpagion'dur. Ayrıca vergi miktarının yazdığı kısım tahrip olduğundan Byzantion'un ne kadar ödeme yaptığı bilinmemesine rağmen sabit miktarda ödemede bulunması bu yıl da 1500 drakhmai ödemiş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir²².

MÖ 447/46 yılında bir önceki yıl birliğe ödeme yapanların hepsinin vergilerini gönderdikleri anlaşılmaktadır. Bu yıl Hellespontos vergi bölgesinden birliğe yeni yerleşim birimleri dahil edilmiştir. Bunlar 50 drakhmai ödemeye Elaiou ve 33 drakhmai 2 oboloi ile Limnai'dir. Kyzikos da uzun bir aradan sonra 72 drakhmai ile listelerde tekrar yerini almaktadır²³. Muhtemelen Atina ve müttelikleri Kyzikos'a bir sefer düzenleyerek onu ödeme yapmaya

²² MÖ 448/47 yılında ödeme yapan kentler: Abydos (I, 216), Harpagion (I, 236), Berytis (I, 246), Byzantion (I, 250), Gentinos (I, 254), Dardanos (I, 258), Daunioteikhitai (I, 260), Didymoteikhitai (I, 262), Kebrene (I, 304), Kios (I, 308), Lamponeia (I, 326), Lampsakos (I, 326), Paisos (I, 364), Palaiperkote (I, 366), Perkote (I, 374), Priapos (I, 388), Selymbria (I, 400), Sigeion (I, 402), Tenedos (I, 420), Khalkedon (I, 438)'dur. Meritt *et al.* 1939: 216-441.

²³ MÖ 447/46 yılında ödeme yapan kentler: Abydos (I, 216), Harpagion (I, 236), Berytis (I, 246), Byzantion (I, 250), Gentinos (I, 254), Dardanos (I, 258), Daunioteikhitai (I, 260), Didymoteikhitai (I, 262), Elaiou (I, 270), Kebrene (I, 304), Kios (I, 308), Kyzikos (I, 320), Lamponeia (I, 326), Lampsakos (I, 326), Limnai (I, 332), Paisos (I, 364), Palaiperkote (I, 366), Perkote (I, 374), Priapos (I, 388), Selymbria (I, 400), Sigeion (I, 402), Tenedos (I, 420), Khalkedon (I, 438), Kherronesos (I, 440)'dur. Meritt *et al.* 1939: 216-441; Eddy 1973: 248.

zorlamışlardır. Çünkü Kyzikos'un ertesi yıl tekrar listelerden çıkması Kyzikosluların kendi istekleri ile değil de zorla Delos Birliği'ne dahil edildiklerini göstermektedir. MÖ 446/45 yılı ödemelerine bakıldığında da bu durum açıkça görülür. Kyzikos belirtildiği gibi listelerden çıkmıştır. Sestos ilk defa listelere girerken Harpagion, Byzantion, Kebrene, Kios, Sigeion, Tenedos, Khalkedon, Kherronesos birliğe düzenli ödeme yapan Abydos, Dardanos ve Lampsakos vergilerini göndermemişlerdir²⁴. Bu durum Hellespontos bölgesinde MÖ 446/45 yılı itibariyle Atina kontrolünün zayıflamaya başladığını gösterebilir. Nitekim bu tarihlerde Samos'ta isyan çıktığı, Byzantion ve diğer kentlerin de buna destek verdiği bilinmektedir²⁵. Dolayısıyla Hellespontos vergi bölgesindeki yerleşimler Delos Birliği'ne ödeme yapmayı reddetmiş gibi görünmektedirler. Vergisini ödemeyen kentler herhangi bir otorite boşluğunda Pers yöneticileri tarafından ikna edilerek/kışkırtılarak taraf değiştirmiş olabilirlerdi. Bu durumda Kyzikos'un da Daskyleion'da bulunan Pers satraplarının zorlamaları sonucu Delos Birliği'nden çıkmaları muhtemeldi. Eğer durum böyleyse aynı satrapın Hellespontos bölgesindeki kentlerin birlikten ayrılmaları ya da vergi göndermemeleri konusunda önemli bir faktör olduğunu söylemek mümkündür²⁶.

MÖ 445/44 yılı Hellespontos bölgesinden Delos Birliği'ne ödeme yapanların sayısı yirmi dördtür. Kyzikos'un bu yıl da listelerde yer almadığı göze çarpmaktadır. Öte yandan uzun süredir listelerde görülmeyen Astakos'un tekrar birliğe dahil edildiği anlaşılırken, Madytos'un ilk defa listelerde kaydedildiği saptanmaktadır. Alopekonesos, Limnai, Madytos, Selymbria, Sestos ve Kherronesos'un listelerde adı geçse de ödeme kısımları tahrip olduğundan birliğe ne kadar vergi verdikleri bilinmemektedir. MÖ 445/44 yılı itibariyle en yüksek ödemeyi Khalkedon (900 drakhmai), en düşük ödemeyi de Harpagion (5 drakhmai) yapmış görünmektedir²⁷.

²⁴ MÖ 446/45 yılında ödeme yapan kentler: Alopekonesos (I, 226), Artake (I, 236), Berytis (I, 246), Gentinos (I, 254), Daunioteikhitai (I, 260), Didymoteikhitai (I, 262), Elaiou (I, 270), Lamponia (I, 326), Limnai (I, 332), Neandria (I, 352), Paisos (I, 364), Palaiperkote (I, 366), Parion (I, 368), Perkote (I, 374), Priapos (I, 388), Prokonnesos (I, 388), Sestos (I, 400), Tyrodiza (I, 428)'dir. Meritt *et al.* 1939: 216-441.

²⁵ Byzantion'un isyan ettiğine dair ayrıca bkz. Thuk. I. 115.

²⁶ Eddy 1973: 25; Kyzikos'un yakınında bulunan Daskyleion'un da bu tarihte listelerde görünmemesi Pers satraplarıyla ortak hareket etmiş olabileceklerini doğrular niteliktedir. Bkz. Meritt *et al.* 1939: 258.

²⁷ MÖ 445/44 yılında ödeme yapan kentler: Abydos (I, 216), Alopekonesos (I, 226), Harpagion (I, 236), Astakos (I, 238), Gentinos (I, 254), Dardanos (I, 258), Daunioteikhitai (I, 260), Elaiou (I, 270), Kios (I, 308), Lamponia (I, 326), Limnai (I, 332), Madytos (I, 336), Neandria (I, 352),

MÖ 444/43 yılına ait listelere bakıldığında Abydos, Alopekonesos, Harpagion, Astakos, Gentinos, Dardanos, Elaious, Kios, Lamponeia, Limnai, Madytos, Palaiperkote, Perkote, Selymbria, Sestos, Tenedos, Khalkedon, Kherronesos'un sadık bir müttefik olarak Atina'ya vergi vermeye devam ettiği görülmektedir. Byzantion'un listelerde adı geçse de ne kadar ödeme yaptığı bilinmemektedir. Daha önce Samos'un isyanına bağlı olarak kendisi de isyan eden Byzantion muhtemelen MÖ 444 yılında itaat altına alınmıştır (Thuk. I. 117). Ayrıca Perinthos da uzun bir aradan sonra birliğe ödeme yapmaya başlamıştır. Buna karşın Kyzikos MÖ 447/46 yılından bu yana hala listelerde bulunmamaktadır²⁸. Bu durum Kyzikos'da Atina nüfuzunun kırıldığını gösterse de Kyzikosluların Perslerle iletişim halinde olmalarına bağlı olarak mı vergilerini ödemedikleri sorusunu cevapsız bırakmaktadır.

MÖ 443/42 yılı listelerinde birçok kent panelde yer almamasına rağmen Kyzikos 900 drakhmai gibi yüksek bir ödemeye uzun bir aradan sonra ilk defa karşımıza çıkmaktadır. Bu ciddi miktar Atina'nın uzun süredir Delos Birliği'ne dahil edemediği kenti cezalandırmak için dayattığı bir vergi olabilir. Çünkü MÖ 446 yılından bu yana Kyzikos'a listelerde rastlanılmamıştır. Diğer yandan birliğe ne kadar ödemede bulunduğu daha önce bilinmeyen Alopekonesos MÖ 443/42 yılı itibarıyla 16 drakhmai 4 oboloi ile kaydedilmiştir. Ayrıca bu yıl Hellespontos bölgesinden birliğe Arisbe dahil edilmiştir. Abydos, Alopekonesos, Harpagion, Artake, Dardanos, Daunioteikhitai, Lamponeia, Palaiperkote, Perkote, Selymbria, Sigeion, Tenedos, Khalkedon, Kherronesos düzenli olarak vergilerini ödemeye devam etmektedirler. En yüksek ödemeleri Byzantion (1571 drakhmai 4 oboloi), Lampsakos(1200 drakhmai), Perinthos (1000 drakhmai), Kherronesos (1000 drakhmai), Khalkedon (900 drakhmai); en düşük ödemeleri vergilerini düzenli ve zamanında ödeyen Harpagion (5 drakhmai), Palaiperkote (8 drakhmai 2 oboloi), Sestos (8 drakhmai 2 oboloi) yapmıştır²⁹. Önceki yıllarda yapılan ödemeler karşılaştırıldığında Kyzikos hariç

Paisos (I, 364), Palaiperkote (I, 366), Perkote (I, 374), Priapos (I, 388), Selymbria (I, 400), Sestos (I, 400), Sigeion (I, 402), Tenedos (I, 420), Tyrodiza (I, 428), Khalkedon (I, 438), Kherronesos (I, 440)'dur. Meritt *et al.* 1939: 216-441.

²⁸ MÖ 444/43 yılında ödeme yapan kentler: Abydos (I, 216), Alopekonesos (I, 226), Harpagion (I, 236), Artake (I, 236), Astakos (I, 238), Byzantion (I, 250), Gentinos (I, 254), Dardanos (I, 258), Elaious (I, 270), Kios (I, 308), Lamponeia (I, 326), Lampsakos (I, 326), Limnai (I, 332), Madytos (I, 336), Palaiperkote (I, 366), Parion (I, 368), Perinthos (I, 374), Perkote (I, 374), Prokonnesos (I, 388), Selymbria (I, 400), Sestos (I, 400), Tenedos (I, 420), Khalkedon (I, 438), Kherronesos (I, 440)'dur. Meritt *et al.* 1939: 216-441.

²⁹ MÖ 443/42 yılında ödeme yapan kentler: Abydos (I, 216), Alopekonesos (I, 226), Arisbe (I, 234), Harpagion (I, 236), Artake (I, 236), Byzantion (I, 250), Dardanos (I, 258), Daunioteikhitai

diğer kentlerin ödedikleri miktarların değişmemesi Kyzikos'un Atina tarafından cezalandırılmış olabileceği görüşünü destekler niteliktedir.

MÖ 442 yılında farklı bir durum oluşmuştur. Propontis civarında bulunan, vergilerini düzenli ödeyen Astakos ve Gentinos gibi kentler listelerden çıkmış ve bir daha birliğe ödeme yapmamışlardır³⁰. MÖ 442/41 yılına ait listelerde MÖ 443/42 yılındaki gibi bazı kentler panelde yer almamaktadır. Yine uzun süredir listelerde görülmeyen Azeia'nın ise birliğe tekrar dahil edildiği göze çarpmaktadır. Kyzikos bu yıl da 900 drakhmai gibi ciddi bir miktarla kaydedilmiştir. Bu Atina'nın Kyzikos üzerindeki nüfuzunu devam ettirdiğini gösterir niteliktedir. Öte yandan Neapolis (5 drakhmai) adlı yeni bir yerleşim birimi ilk defa bu yıl birliğe katılmış görünmektedir. Bu yıl vergi miktarlarında bir artış bulunmamakla birlikte genel olarak ödemeler bir önceki yıl ile aynıdır³¹.

MÖ 441/40 yılında Azeia ve Kios hariç birçok kent in Delos Birliği'ne ödeme yaptığı anlaşılacakla birlikte vergi miktarlarında bir değişiklik olmamıştır. Kyzikos (900 drakhmai) da birliğin diğer üyeleri gibi birlik hazinesine katkıda bulunmuştur³². Lakin bu tablo MÖ 440/39 yılına geldiğinde kısmen değişmiştir. Kyzikos ve Azeia, Perinthos, Prokonnesos, Selymbria Skepsis gibi yerleşimler vergilerini ödememişlerdir. Birliğe sadece Abydos, Alopekonesos, Harpagion, Dardanos, Daunioteikhitai,

---

(I, 260), Didymoteikhitai (I, 262), Elaious (I, 270), Kyzikos (I, 320), Lamponia (I, 326), Lampsakos (I, 326), Limnai (I, 332), Madytos (I, 336), Palaiperkote (I, 366), Parion (I, 368), Perinthos (I, 374), Perkote (I, 374), Prokonnesos (I, 388), Selymbria (I, 400), Sestos (I, 400), Sigeion (I, 402), Tenedos (I, 420), Khalkedon (I, 438), Kherronesos (I, 440)'dur. Meritt *et al.* 1939: 216-441.

³⁰ Astakos bölgedeki askeri faaliyetler içinde önemli bir güç olmaktan çıkmış olabilirdi. Edy 1973: 248.

³¹ MÖ 442/41 yılında ödeme yapan kentler: Abydos (I, 216), Azeia (I, 216), Alopekonesos (I, 226), Arisbe (I, 234), Harpagion (I, 236), Artake (I, 236), Byzantion (I, 250), Dardanos (I, 258), Daunioteikhitai (I, 260), Didymoteikhitai (I, 262), Elaious (I, 270), Kios (I, 308), Kyzikos (I, 320), Lamponia (I, 326), Lampsakos (I, 326), Limnai (I, 332), Madytos (I, 336), Neandria (I, 352), Neapolis (I, 352), Palaiperkote (I, 366), Parion (I, 368), Perinthos (I, 374), Perkote (I, 374), Priapos (I, 388), Prokonnesos (I, 388), Selymbria (I, 400), Sestos (I, 400), Sigeion (I, 402), Tenedos (I, 420),), Khalkedon (I, 438), Kherronesos (I, 440)'dur. Meritt *et al.* 1939: 216-441.

³² MÖ 441/40 yılında ödeme yapan kentler: Abydos (I, 216), Alopekonesos (I, 226), Arisbe (I, 234), Harpagion (I, 236), Artake (I, 236), Byzantion (I, 250), Dardanos (I, 258), Daunioteikhitai (I, 260), Didymoteikhitai (I, 262), Elaious (I, 270), Zeleia (I, 276), Kyzikos (I, 320), Lamponia (I, 326), Lampsakos (I, 326), Limnai (I, 332), Madytos (I, 336), Neandria (I, 352), Neapolis (I, 352), Paisos (I, 364), Palaiperkote (I, 366), Parion (I, 368), Perinthos (I, 374), Priapos (I, 388), Prokonnesos (I, 388), Selymbria (I, 400), Sestos (I, 400), Sigeion (I, 402), Skepsis (I, 408), Tenedos (I, 420), Khalkedon (I, 438), Kherronesos (I, 440)'dur. Meritt *et al.* 1939: 216-441.

Didymoteikhitai, Elaious, Kios, Lamponeia, Limnai, Madytos, Neandreaia, Neapolis, Palaiperkote, Perkote, Teneods, Khalkedon ve Kherronesos gibi kentler ödeme yapmıştır³³. Kentlerin vergilerini ödemeleri ya da listelerden çıkmaları konusu aslında Persler ve Atina özelinde Delos Birliği arasındaki savaşın fiilen olmasa da kentleri kışkırtmak, kendi taraflarına çekmek suretiyle devam ettiğine işaret etmektedir. Bunu da Hellespontos, Karia ve Ionia vergi bölgelerine ait listelerdeki kent sayılarındaki artış ve azalmalar doğrulamaktadır³⁴.

Atina'nın vergi toplamada müttefiklere uyguladığı baskı ve şiddet siyaseti Delos Birliği üyeleri arasında birtakım kıpırdanmalara yol açacaktır. Bu kıpırdanmalar da özellikle MÖ 440 Samos İsyanı sonrasında yoğunlaşacak, Atina'nın Hellespontos bölgesindeki nüfuzu büyük bir darbe alacaktır³⁵. Öyle ki MÖ 435 yılına kadar Hellespontos bölgesinden hemen hemen hiçbir kentin adı listelerde geçmemektedir. Muhtemelen MÖ 440'daki Samos İsyanı, Atina ve Delos Birliği'nden ayrılmak isteyen, vergilerle kontrol altında tutulmaya çalışan kentler için bir fırsat olmuş dolayısıyla bu ortamdan yararlanmak isteyenler ödemelerini yapmamışlardır³⁶. Atina ise Peloponnesos Savaşları'na giden süreçte Kyzikos da dahil olmak üzere Hellespontos bölgesindeki yerleşim

---

³³ MÖ 440/39 yılında ödeme yapan kentler: Abydos (I, 216), Alopekonesos (I, 226), Harpagion (I, 236), Dardanos (I, 258), Daunioteikhitai (I, 260), Didymoteikhitai (I, 262), Elaious (I, 270), Kios (I, 308), Lamponeia (I, 326), Limnai (I, 332), Madytos (I, 336), Neandreaia (I, 352), Neapolis (I, 352), Paisos (I, 364), Palaiperkote (I, 366), Parion (I, 368), Perkote (I, 374), Priapos (I, 388), Sestos (I, 400), Sigeion (I, 402), Tenedos (I, 420), Khalkedon (I, 438), Kherronesos (I, 440)'dur. Meritt *et al.* 1939: 216-441.

³⁴ Bu tarihe kadar Hellespontos, Ionia, Karia ve Lykia'dan birçok kent listelerden çıkmıştı. Atina bu kentleri tekrar birliğe dahil etmeye çalışsa da özellikle denizsırı yerlerdeki kentleri kontrol altında tutmakta zorlanmıştı. Ayrıca Gentinos gibi düşük ödeme yapan kentlerin Delos Birliği'nden çıkmaları onları itaat altına almak için yapılacak seferin maliyeti düşünüldüğünde vergilerin toplanmasının göz ardı edilmiş olabilirdi. Eddy 1973: 241-248.

³⁵ Samos, deniz kenarındaki dominyonların bir kısmını Atina'dan almaya çalıştı. Thuk. VIII. 76. 4; MÖ 440'larda Samos ve Byzantion'daki ayaklanmalara Perslerin desteği ve bölgede Atina aleyhinde faaliyetlere dair bkz. Thuk. I. 115; Plut. *Per.* XXV. 2- XXVIII. 3; Demir 2004: 78.

³⁶ Atinalılar, müttefikleri sürekli disiplin altında tutmaya çalışıyor gerektiğinde de kentlere karşı zorbaca davranmaktan çekinmiyordu. Öyle ki onların bu tutumu birçok kenti tebâları olarak görmelerine neden olmuştu. Bu yüzden vergisini ödemeyen ya da geciktirenleri affetmiyor, ödemelerin zamanında yapılmasını sağlamak için kuvvetli donanmalarıyla kentler ve adalara gözdağı veriyorlardı. Arslan 2011: 9 dn. 7.

birimlerini tekrar Delos Birliği'ne almaya çalışacak ve bunda da başarılı olacaktır³⁷.

Sonuç

Atina, savaş giderlerinin karşılanması (asker temini ve ücretlerinin ödenmesi, gemi yapımı ve onarımı gibi) ve otoritesini daimi kılmak adına Hellespontos bölgesine sürekli sefer düzenleyerek buradaki kentleri kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Bu noktada Abydos, Artake, Byzantion Gentinos, Lampondeia ve Perkote gibi bazı kentler vergilerini düzenli ve zamanında öderken Kyzikos'un zaman zaman listelerden çıktığı, ödeme yapmadığı görülmektedir. Yani Kyzikos sadık bir müttefik olarak Delos Birliği çıkarlarına her zaman hizmet etmemiştir.

Diğer yandan vergi listelerine göre Hellespontos bölgesinden Delos Birliği'ne en erken katılımların MÖ 454 yılında olduğu görülmektedir. Yine bu listelere göre Kyzikos'un da birliğe en erken MÖ 452/51 yılında katıldığı bilinmektedir. Denize yakınlığı onun birliğe dahil edilmesini kolaylaştırmış olmalıdır. İlk etapta birliğe ne kadar ödeme yaptığı bilinmiyor olsa da MÖ 443/42 - 439/38 yılları arasında yaptığı ödemeler Kyzikos'un ekonomisi güçlü bir kent olduğunu kanıtlamaktadır. Onun bu gücü Ege ve Karadeniz'den gelen gemilerin geçtiği ve boğaz ticaretini kontrol edebilen bir liman kenti olması, kara ve deniz yollarının kesiştiği stratejik bir mevkide konumlanmasından kaynaklanmış olmalıdır. Tüm bu avantajlar Kyzikos'a MÖ V. yüzyılda Hellespontos'daki kentler arasında önemli bir zenginlik kazandırmıştır³⁸.

Kyzikosluların Persler ve Atinalılar arasında denge siyaseti güttükleri anlaşılmaktadır. Öyle ki başlarda Pers boyunduruğundan kurtulmak isteyen diğer Hellen kentleri gibi Atina'yı bir kurtarıcı olarak görüp Delos Birliği'ne katılmışlar, lakin Atina'nın da Persler gibi baskıcı bir politika izlemesi üzerine birliğe ödemeleri gereken vergiyi/haracı göndermeyip Perslerin tarafını seçmişlerdir. Persler de Atina'dan ayrılmak isteyen kentleri el altından destekleyerek Atina ile doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınmış Hellespontos bölgesinde tekrar otoritelerini kurmaya çalışmışlardır³⁹.

³⁷ Samos İsyanı sonrasında büyük bir donanma ile MÖ 436/35'de Karadeniz'e sefere çıkan Atinalı Perikles buradaki Hellen kolonilerini Delos Birliği'ne almıştır. Plut. *Per.* 20; Perikles'in Karadeniz Seferi için ayrıca bkz. Demir 2001: 529-540.

³⁸ Kyzikos'un zenginliğine ve ihraç ettiklerine dair bkz. Plin. *nat.* XIII. 2; Paus. IV. 35.8; Athen. *Deip.* XV. 688; Strab. XII. 8. 11 c. 575-576.

³⁹ Bkz. Thuk. I. 109. 2-3.

Dolayısıyla Kyzikos da bu değişen ortamda dönemsel şartlara göre hareket ederek Atina ve Persler arasında bir denge politikası izlemiştir.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

- Aiskh. *Pers. Aeschylus*. Trans. H. W. Smyth, vol. I Cambridge, Massachusetts – London 1926 (The Loeb Classical Library).
- Apoll. Rhod. *argon. The Argonautica*. Trans. R. C. Seaton, Reprint. Cambridge, Mass.-London 1967 (The Loeb Classical Library).
- Aristot. *pol. Politics*. Trans. H. Rackham. London – New York 1967 (The Loeb Classical Library).
- Ath. *Deip. The Deipnosophistis*. Trans. C. B. Gulick. London-New York 1928 (The Loeb Classical Library).
- Diod. *Diodorus of Sicily*. Trans. C. H. Oldfather, vols. I-VI; C. H. Sherman, vols. VII; C. B. Welles, vols. VIII; R. M. Geer, vols. IX-X; F. R. Walton, vols. XI-XII. Cambridge, Massachusetts – London 1933-2004 (The Loeb Classical Library).
- Hdt. *Herodotus*. Trans. A. D. Godley. Cambridge, Massachusetts – London 1920 (The Loeb Classical Library).
- Paus. *Pausanian Description of Greece*. Trans. W. H. Jones, I-V. London, New York 1918-1935 (The Loeb Classical Library).
- Plin. *nat. Pliny Natural History*. Trans. H. R. Rackham, W. H. S. Jones, D. E. Eichholz I-X. Cambridge, Mass.-London 1938-1971 (The Loeb Classical Library).
- Plut. *Kim. (= Kimon) Per. (= Perikles) Plutarch's Lives*, vols. I-XI. Trans. B. Perrin. London – New York 1959 (The Loeb Classical Library).
- Skyl. *Periplus Scylacis*. Ed. C. Müller. *Geographi Graeci Minores* I. Paris 1902.
- Pseudo-Skylaks, *Seyrüsefer*. Çev. M. Arslan. *Libri* II (2016) 246-307.
- Strab. *The Geography of Strabo*. Trans. H. L. Jones. Cambridge, Mass.- London 1924 (The Loeb Classical Library)
- Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, Çev.: A. Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2009.

Thuk. Thukydides, *The Peloponnesian War*. Trans. J. M. Dent – E. P. Dutton.
London – New York 1910.

A. W. Gomme, *A Historical Commentary on Thucydides*, V vols., Oxford 1945-1981.

Modern Literatür

Arslan, M. (2011). “Alkibiades’in Kalkhedon ve Byzantion Kuşatması: Nedenleri ve Sonuçları”, *Özsait Armağanı Mehmet ve Nesrin Özsait Onuruna Sunulan Makaleler*, Antalya 2011, 9-22.

Bakır, T. (2003). “Daskyleion (Tyaiy Drayahya) Hellespontine Phrygia Bölgesi Akhaemenid Satraplığı”. *Anadolu/Anatolia* 25 (2003), 1-26.

Boyana, H. (2006). “Vergi Listelerine Göre Attika-Delos Birliği ve Ionia İlişkileri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 21/1 (2006), 19-48.

Boyana, H. (2007), “Delos Birliği’nin Anayasası ve Atina Hegemonyası” *Tarih İncelemeleri Dergisi* 22/2 (2007), 11-20.

Cook, R. M. (1946), “Ionia and Greece in the Eighth and Seventh Centuries B. C.”, *The Journal of Hellenic Studies* 66 (1946), 67-98.

Demir, M. (2001). “Perikles'in Karadeniz Seferi Üzerine Yeni Bir Yorum”, *Belleten* 45/243 (2001), 529-540.

Demir, M. (2004). “Peloponnesos Savaşı (İ.Ö. 431-404) Sırasında Karya ve Likya’ya Yönelik Atina Seferlerinin Amaçları: Yeni Bir Gözden Geçirme”, *Adalya* 7 (2004), 69-99.

Demir, M. (2009). “Pausanias’ Actions in Byzantion after the Victory at Mycale: A Reconsideration (478 – 470 BC.)”, *Athenaeum* 97/2 (2009), 59-68.

Demir, M., -Doğan, A. (2014). “Atina Vergi Listeleri’ne Göre M.Ö. V. Yüzyılda Halikarnassos ve Çevresi”, *3. Uluslararası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu*, 30 Ekim-1Kasım 2013, *Bildiriler* 1, İzmir 2014, 295-318.

Eddy, S. K. (1973). “The Cold War Between Athens and Persia, ca. 448-412 B.C.”, *Classical Philology* 68/4 (1973), 241-258.

Ehrenberg, V. (1973). *From Solon to Socrates: Greek History and Civilization During the 6th and 5th Centuries BC*, Methuen 1973.

- Frolova, N. A.-Smekalova, T. N.-Djukov, Y. L. (2007). “Cyzicenes From The State Historical Museum, Moscow And The State Hermitage Collections, St. Petersburg”, *SNR* 86 (2007), 5-22.
- Holland, T. (2005). *Persian Fire: The First World Empire and the Battle for the West*, Great Britain 2005.
- Koçhan, N. (2011). *Kyzikos Tarihi ve Mimari Kalıntıları*, Bursa 2011.
- Mansel, A. M. (2011). *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 2011.
- Meiggs, R. (1972). *The Athenian Empire*, Oxford 1972.
- Meritt, B. D., Wade Gery H. T., McGregor, M. F. (1939). *The Athenian Tribute Lists*. vol. I. Cambridge, Mass. 1939.
- Montagu, J. D. (2000). *Battles of the Greek & Roman Worlds, A Chronological Compendium of 667 Battles to 31 B.C.*, London 2000.
- Wade-Gery, H. T. (1945). “The Question of Tribute in 449/8 B. C”, *Hesperia* 14/3 (1945), 212-229.

Fig. 1. Atina Vergi Listelerine göre Kyzikos’un Ödemeleri

Kυζικηνοί				
Tarih	Kayıt	ATL Referans	Ödediği Vergi	
452/1	[Κυ]ζικενοί	<i>V, 30</i>	---	
450/49	[Κυζζικεν]οί	<i>IV, 3</i>	---	
447/6	Κυζικε[νοί]	<i>I, 95</i>	72 dr.	
443/2	Κυζικενοί	<i>II, 23</i>	900 dr.	
442/1	Κυζικ[ενοί]	<i>II, 19</i>	900 dr.	
441/0	Κυζι[κενοί]	<i>I, 32</i>	900 dr.	
440/39				
439/8	[Κυζικενοί]	<i>II, 19</i>	900 dr.	
435/4	[Κυ]ζικε[νοί]	<i>IV, 30</i>	[900 dr.]	
433/2	Κυζικ[ενοί]	<i>II, 30</i>	900 dr.	
432/1	Κυζικενοί	<i>II, 34</i>	[500]+400 dr.	
430/29	Κυζ[ικενοί] [Κυζικενοί]	<i>III, 9</i> <i>III, 45</i>	858 dr. 2 ob. [10]+22 dr.	
429/8	[Κυ]ζικενοί	<i>III, 31</i>	827 [+1?]	

	Kυ[ζ]ικενοί	<i>I, 10</i>	dr. [50]+22 dr.	
422/1	Kυ[ζι]ικενοί	<i>II, 10</i>	2000 dr.	
421/0	[Κυζικεν]οί	<i>II, 72</i>	---	
414/3-411/0	Bkz. Thuk. VIII. 107. 1; Ksen. <i>Hell.</i> I. 1. 19-20			
410/09				
425/4	[Κυζικενοί]	<i>II, 179</i>	[20 tal.]	A9

Fig.2. Hellespontos ve Çevresi

